

ACHTERGRONDINFORMATIE VOOR DE LEERKRACHT

ALGEMEEN

In dit project gaan leerlingen aan de slag met het thema: de watermolen.

Aan de orde komen de volgende kernthema's:

- * kenmerken van een watermolen
- * werking/techniek van een watermolen
- * functie van de watermolen Den Haller

Raakvlakken met de kerndoelen binnen het basisonderwijs zijn:

- De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven. (Nederlands)
- De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen. (Oriëntatie op jezelf en de wereld)
- De leerlingen leren bij producten uit hun eigen omgeving relaties te leggen tussen de werking, de vorm en het materiaalgebruik. (Oriëntatie op jezelf en de wereld)
- De leerlingen leren onderzoek doen aan materialen en natuurkundige verschijnselen, zoals licht, geluid, elektriciteit, kracht, magnetisme en temperatuur. (Oriëntatie op jezelf en de wereld)
- De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren. (Kunstzinnige oriëntatie)
- De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed. (Kunstzinnige oriëntatie)

ACHTERGRONDINFORMATIE VOOR DE LEERKRACHT OVER WATERMOLEN DEN HALLER

Aan de weg van Diepenheim naar Hengevelde ligt een korenwatermolen die al vroeg in de Middeleeuwen genoemd werd: De Diepenheimse watermolen Den Haller. Deze molen wordt voor het eerst genoemd in 1169. De molen is dus zeker 850 jaar oud.

De molen wordt aangedreven door het water van de Diepenheimse Molenbeek die zijn water weer uit de Schipbeek ontvangt. De molen vormt het centrum van een buurtschap bestaande uit enkele boerderijen en huizen. Waarschijnlijk ligt hier ook de oorsprong van Diepenheim. Eén van de boerderijen is nu een restaurant met theetuin.

Vanwege de historische waarde heeft de watermolen met omgeving de status beschermd dorpsgezicht. Tot 1970 was de molen nog dagelijks in bedrijf. De boeren uit de omgeving lieten hun graan malen. Terwijl de molenaar bezig was lieten ze zich een borrel inschenken in de boerderij waar nu het restaurant is gevestigd. Het meel namens ze vervolgens weer mee om er brood van te bakken of te voeren aan de varkens.

De watermolen is nog grotendeels in zijn oorspronkelijke vorm bewaard gebleven. Hij staat op houten palen in de molenkolk. De geteerde houten gevels en uitgesleten traptreden tonen de sporen van het verleden. Dat neemt niet weg dat molen na een recente restauratie weer in goede staat verkeert. Vreemd genoeg was de molen lange tijd eigendom van Deventer. Het stadsbestuur van Deventer had rond 1500 de Schipbeek laten graven. Langs deze kunstmatige beek kon Deventer handel drijven met een aantal plaatsen in Twente en het aangrenzende Duitse gebied. Aangezien de Diepenheimse Molenbeek de verbinding vormt tussen de Schipbeek en de Regge zouden ook goederen van en naar aartsrivaal Zwolle langs deze weg de schipbeek kunnen bereiken. Dat was nu net die de bedoeling. De molenaar moest er dus op toezien dat er geen goederen via de molenkolk zouden worden overgeslagen. Toen de scheepvaart over de Schipbeek en Regge

niet meer van belang was, verkocht Deventer de molenaar aan molenaar Hallers. Naar hem wordt de molen genoemd.

In 1435 was de watermolen in verval waardoor besloten is om deze te herstellen. In het begin van de 16^e eeuw was er een langdurige strijd tussen de bisschop van Utrecht en de hertog van Gelre. Hierbij werd de burcht van Diepenheim verwoest en ook de molen werd flink beschadigd. Omdat de molen toen zo goed als onbruikbaar was, worden er in 1547 onder andere nieuwe stenen gekocht. In dat jaar is de molen niet alleen een korenmolen maar ook een *eeck en olymuelle*.

Door de aanleg van De Schipbeek worden de economische belangen van Deventer bij de watermolen steeds belangrijker. Tussen 1621 en 1654 koopt de stad Deventer de molen en daarmee begint definitief een periode van ruim 250 jaar zeggenschap van de stad Deventer over de Diepenheimse watermolen. In de Deventer periode zijn er ook conflicten, onder andere in 1746 met de stad Zwolle, die ook graag goederen wilde vervoeren langs de watermolen. Het toont het economisch belang van vervoer over water in die tijd weer aan. Met de komst van verharde wegen nam het belang echter af en toen werd ook de interesse van de stad Deventer voor de Diepenheimse watermolen minder. In 1870 verkocht Deventer de watermolen omdat de stad geen economisch belang meer had bij de molen. Op 13 april 1870 werd een openbare veiling gehouden en daarbij werd Jan Hallers de nieuwe eigenaar. Aan hem heeft de molen zijn huidige naam te danken: Den Haller

Jan Hallers was geen onbekende op de molen toen hij deze kocht, want hij was al pachter vanaf 1946 en woonde op het molenaarshuis naast de molen (het huidige restaurant). Jan Hallers was ongehuwd, maar hij had al opvolging geregeld. Een zoon van zijn zuster, Herman Hendrik Tellmann woonde vanaf 1867 bij hem in huis om het molenaarsvak te leren. Daarmee begon een periode van ruim 100 jaar waarin de van oorsprong Duitse familie Tellmann bij de molen betrokken is geweest.

Als er gemaald wordt, dan is er meer water nodig dan er aangevoerd wordt. Zonder een voorraad zouden we maar heel kort kunnen draaien. In vroeger tijden zorgden grachten bij het nabijgelegen erve Nijhof voor een buffer, maar de meeste zijn in de loop der jaren gedempt. In 2005 heeft het waterschap een nieuw spaarbekken (molenstal of wijer genaamd) laten graven met een oppervlakte van bijna een hectare en daardoor kunnen we in normale tijden zonder problemen een middag draaien en malen.

Watermolen Den Haller staat in een fraaie authentieke omgeving en kreeg daarom in 1991 de status van beschermd dorpsgezicht. Dit kon vooral doordat de gemeente Diepenheim in 1934 de hoofdweg verlegd heeft over een nieuwe stenen brug aan de andere kant van de molenkolk. Het weggetje langs de molen kon daardoor bestraat worden met kasseien, zodat het een soort Parijs-Roubaix traject is geworden. Ook het restaurant, de twee woningen en de bijbehorende tuinen liggen er mooi bij. Bomen, zoals een mispel, en planten maken het Twentse landschap compleet.

Ook in de Tellmann-periode gebeurde er van alles, er werd volop gemalen en er vond onderhoud plaats. De grootste verandering in de molen was het bijplaatsen in 1904 van een derde maalkoppel aangedreven door een petroleummotor, in 1927 kwam daarvoor een elektromotor, die staat nog steeds in de molen, maar wordt niet meer gebruikt. We zijn terug gegaan naar de roots en gebruiken alleen de door waterkracht aangedreven koppels nog.

In 1959 vond weer een grote restauratie plaats onder leiding van de bekende Twentse architect Jan Jans, toen kwam er ook een watermolenrad met 32 schoepen en de kenmerkende 8 gebogen spaken naar een ontwerp van Jan Jans.

Aangezien er in de loop der jaren steeds grote maalderijen kwamen en graan steeds meer werd vervangen door mais, kreeg de molen het moeilijk. Eind zeventiger jaren was het gedaan met het commerciële malen op de watermolen. Op 29 maart 1979 overleed de laatste beroepsmolenaar en kwam er een nieuwe recreatieve fase voor watermolen Den Haller. In 1972 kregen zowel de watermolen als de molenaarswoning-boerderij de status van rijksmonument en in 1991 kreeg de molenbuurt met daarin nog 2 monumenten (woonhuis familie

Bekke en Erve Nijhof met bakspieker) de status van beschermd dorpsgezicht. Het molenaarshuis annex boerderij werd verbouwd, eerst tot theehuis en daarna tot het huidige restaurant.

De molen werd in 1980 weer maalvaardig gemaakt en Bertus Tellmann werd de eerste vrijwillige molenaar, daarbij geassisteerd door zijn zoon Jan. Watermolen Den Haller werd een toeristische trekpleister en er werden regelmatig televisieopnamen gemaakt bijvoorbeeld in 1988 voor het NCRV programma Ontdek je plekje.

Den Haller is altijd een korenmolen geweest. Er zijn nu 3 maalkoppels, waarvan 2 aangedreven door waterkracht, de derde werd aangedreven door een elektromotor, maar die is niet meer in gebruik. De huidige vorm van de molen is ontstaan rond 1930, toen de aanbouw voor het derde koppel en een silo voor opslag is gebouwd. De ruimte die daarbij ontstond is na het verwijderen van de silo op de begane grond in gebruik als winkeltje en ruimte voor de vrijwilligers. Op de verdieping staan er diverse attributen gerelateerd aan de molen en de graanverbouw, zoals een kafmolen en diverse soorten granen.

Het oorspronkelijke molengebouw (zonder de aanbouw) staat op palen en is van hout opgetrokken, hout was hier voldoende aanwezig en dus goedkoper. Daardoor is de molen nu zeer authentiek gebleven.

Stichting den Haller, opgericht door de gemeente en de familie Schimmelpenninck, kreeg op 5 april 2007 het molencomplex in eigendom. Maar daarvoor had de gemeente nog een restauratie laten uitvoeren, zodat met name het gebouw in goede staat werd overgedragen. Het waterschap heeft een wijer of molenstal laten graven, zodat de watertoevoer ook beter geregeld is.

Dankzij de vrijwilligers is de molen het hele jaar op woensdag- en zondagmiddag geopend en in het zomerseizoen ook op donderdag- en vrijdagmiddag. Ook verder ziet de toekomst er goed uit, de molen is maalvaardig, normaliter is er voldoende water, helaas waren de zomers van 2018 en 2019 te droog, maar momenteel is weer voldoende water.

BRONNEN

Artikel uit het tijdschrift: WIEK EN RAD van Stichting de Overijsselse Molen (auteur: Henk Meutstege).